Bohusläns museum
RAPPORT 2026:01

Schaktkontroller i Åmål

Arkeologisk schaktningsövervakning
L1963:3801 och L1964:7401
Örnen 6 med flera
Åmåls socken, Åmåls kommun
Eirik Johansson

BOHUSLÄNS
MUSEUM

Bohusläns museum
RAPPORT 2026:01

Schaktkontroller i Åmål

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1963:3801 och L1964:7401

Örnen 6 med flera

Åmåls socken, Åmåls kommun

Eirik Johansson

BOHUSLÄNS
MUSEUM

Bohusläns museum
Museigatan 1
Box 403
451 19 Uddevalla
tel 0522-65 65 00
info@bohuslansmuseum.se
www.bohuslansmuseum.se

Schaktkontroller i Åmål
ISSN 1650-3368
Författare Eirik Johansson
Redaktör rapportserie Magnus Rolöf
Grafisk form Lisa K Larsson
Layout och teknisk redigering Joakim Åberg
Omslagsbild Exempel på schakt, detta vid Bergslagsgatan. Foto
från norr: Eirik Johansson, Bohusläns museum.
Upphovsrätt Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. http://creativecommons.org
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Innehåll

Antikvarisk bakgrund 6
Kulturmiljö 6
Åmål 36 :1 6
Resultat 7
Referenser 8
Tekniska och administrativa uppgifter 9

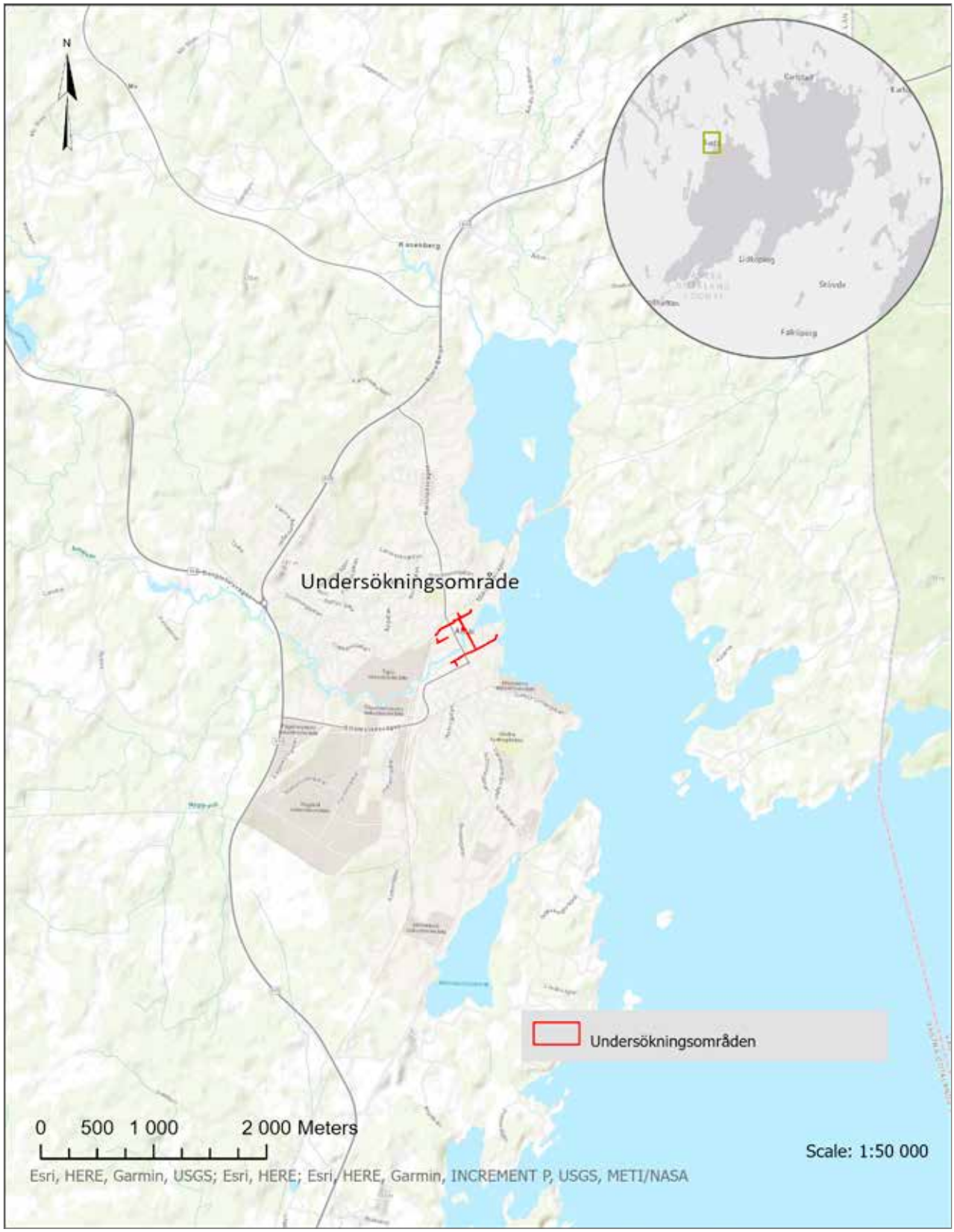

Figur 1. Översiktskarta med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:50 000.

Figur 2. Plankarta med grävda ytor (undersökningsområde) markerade. Skala 1:10 000.

Antikvarisk bakgrund

I slutet av maj 2025 påbörjades en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning av fornlämning L1963:3801 och L1964:7401 inom fastigheten Örnen 6 med flera, Åmåls kommun (stadslager). Schaktningsövervakningen genomfördes för förläggning/byte av ledningar inom centrala Åmål, och genomfördes efter beslut av Länsstyrelsen (diarienummer 431-22910-2024, 2024-10-09).

Kulturmiljö

Åmål 36 :1

Området vid Åmålsåns utlopp, den så kallade *Åmula backe*, var vid sidan av Dalbergså landskapets viktigaste handels- och marknadsplats under medeltiden. Den första gången Åmål nämns i ett dokument är den 27 juni 1312 då biskop Brynolf i Skara utfärdar ett brev från »Ömordh« (Holmberg 1943).

Staden Åmål grundlades och fick egna handelsprivilegier först 1643 under drottning Kristinas regeringstid. Anledningen till anläggandet av staden var att få kontroll över timmerhandeln med Norge, järnfrakterna mellan Bergslagen och de dalsländska järnbruken liksom sjötransporterna av stångjärn, trävaror och andra förnödenheter till Göteborg, Lidköping och Mariestad.

Det äldsta stadsområdet förlades till hemmanen Åmåls Stom och Åmåls by som vuxit fram vid åmynningen, det vill säga i anslutning till nuvarande Plantaget. Stadens fortsatta bebyggelseutveckling kom att detaljregleras i Olof Hansson-Örnehufvuds stadsplaneförslag från 1640-talet. Stadsplanen är tidstypisk med rektangulära kvarter, gator och öppna platsbildningar regelmässigt inordnade enligt rutnätsplanens principer. Kvarterens likformighet bryts endast i de delar som angränsar till Åmålsån, vars lopp diagonalt genomkorsar staden och bryter det symmetriska planmönstret. Stadsplanens huvudaxel var den gamla vägen

Figur 3. Foto från schaktet med stenraden (Norra Långgatan). Foto från söder: Eirik Johansson, Bohusläns museum.

mellan Vänersborg och Karlstad (Byggnadsminnen 1981, Bygd att bevara 1983).

De förnämsta bostadskvarteren låg mellan gamla torget och medeltidskyrkan vid stadsparken och Plantaget. I dessa kvarter omgavs bostadshusen ofta av trädgårdar och kålgårdar. I Plantaget har denna yttre karaktär i allt väsentligt bibehållits, illustrerat i bland annat Vågmästargården från 1714. Staden blev under sina första 36 år plundrad och bränd tre gånger, under den så kallade Hannibalsfejden 1645 och under Gyldenlövefejden 1675 och 1679. Stadsbranden år 1777 innebar att samtliga byggnader inom det nuvarande Plantaget, med undantag för Vågmästargården, ödelades. Sedan följde bränder år 1809, 1846 och senast 1901, som var den mest förödande eldsvådan i Åmåls historia (Holmberg 1943, Ahlberger 1991).

Resultat

Förläggning genomfördes via schaktning, där det planerade maxdjupet var 0,6 meter och bredden 0,5 meter. De enda ytor som öppnades till maxdjup och maxbredd var de som grävdes vid elstationer. Övriga ledningsschakt hade ett djup av i snitt 0,25–0,30 meter.

Ledningsschakten som grävdes var till 95 procent redan i äldre befintliga schakt, det var vid Norra Långgatans sträckning innan Kungsgatan som det öppnades en ny yta om 85 meter av ny kabeldragning. Detta schakt var inte djupare än 0,3 meter och påvisade sand och modernt fylle förutom en stenrad mot söder, vilken tolkas som en kantlinje av stenar för äldre stensatt väg (1800–1900-tal).

Schaktningsövervakningens fokus var att söka efter förekomst av stadslager, lämningar med mera, som kunde ge en sammanfattad bild av fornlämningen inom berörda sträckningar (L1963:3801), dess utbredning och lämningsdjup.

Figur 4. Exempel på schakt, detta vid Bergslagsgatan. Foto från norr: Eirik Johansson, Bohusläns museum.

De schakt som öppnades för kabelnedläggning överskred inte ett djup av 0,3 meter och gav inga arkeologiska resultat, detta är också ett resultat som påvisar att ingrepp i stadslagrets nuvarande vägdragning till ett djup av 0,3 meter inte verkar ge några arkeologiska resultat.

Att beakta är att de schakt som öppnades nu till stor del grävdes i äldre ledningsschakt då det gäller arkeologisk bedömning av framtida ingrepp i stadens vägytor.

Även då schakten öppnades i äldre kabelschakt från andra halvan av 1900-talet påvisade schaktväggarna att det mestadels var sand och modernare fylle i dessa.

Referenser

Litteratur

Ahlberger, C. 1991. *Åmåls historia II. 1860–1970.*

Björlin, G. 1918. *Från en gammal svensk småstad*: [Åmål]: Strödda minnen och anteckningar. Stockholm: Fahlcrantz.

Bygd att bevara, program för kulturminnesvård, Åmåls kommun. Åmåls kommun & Länsstyrelsen Älvsborgs lån 1983.

Byggnadsminnen 1961–1978. Förteckning över byggnadsminnen enligt lagen den 9 december 1960 (nr 690). Riksantikvarieämbetet och Liber Förlag, Stockholm, 1981. ISBN:91–38:-06360-3.

Hesselgren N. L. 1969. *Dissertatio Academica de Dalia. 1718.* Nyutgåva i faksimiltryck av det latinska originalet. Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund.

Holmberg, N. 1943. *Åmåls historia 1. Före 1860.* Oscar Isacsons, Göteborg.

Johansson, E. 2021. *Gamla kyrkparken.* Arkeologisk schaktningsövervakning, RAÄ L1964:7401. Åmål 2:1, Gamla kyrkan, Åmåls socken, Åmåls kommun. Bohusläns museum Rapport 2021:09, Uddevalla.

Johansson, E. 2019a. *Gamla kyrkan.* Arkeologisk schaktningsövervakning, RAÄ 144:1, Åmål 2:1, Gamla kyrkan, Åmåls socken, Åmåls kommun. Bohusläns museum Rapport 2019:40, Uddevalla.

Johansson, E. 2019b. *Kvarteret Liljan Större.* Arkeologisk schaktningsövervakning, RAÄ 36:1, Kv. Liljan Större 18 och Åmål 2:1, Åmåls socken och kommun. Bohusläns museum Rapport 2019:09, Uddevalla.

Johansson, E. 2018. *Vågmästaregården 1.* Arkeologisk schaktningsövervakning RAÄ 36 :1, Vågmästaregården 1, Åmåls socken, Åmåls kommun. Bohusläns museum Rapport 2018:20, Uddevalla.

Otryckta källor

Lantmäteristyrelsens arkiv. Stadsplan 1696. Geometrisk, avmätning. Akt O210-1:2

Lantmäteristyrelsens arkiv. Stadsplan 1750. Geometrisk, avmätning. Akt O210-1:3

Tekniska och administrativa uppgifter

Projektnamn: Örnen 6 mfl SCH
Rapportnummer: 2026:01
Länsstyrelsen dnr: 431-22910-2024
Bohusläns museum dnr: 24/0210
Bohusläns museum pnr: PA21140
Fornlämningsnr: L1963:3801 och L1964:7401
Uppdragsnummer (KMR): 202401593

Län: Västra Götalands län
Kommun: Åmål
Socken: Åmål
Fastighet/kvarter: Örnen 6 m.fl.

Ek. karta: 10C 0e
Läge: X 6548255, Y 368398
Meter över havet: 45–50
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH2000

Uppdragsgivare: Åmåls Kommun/Vattenfall Services
Ansvarig organisation: Bohusläns museum
Projektledare: Eirik Johansson
Projektgrupp: Eirik Johansson
Underkonsult: -

Fältarbetstid: 2025-05-28–11-20
Undersökt yta: Cirka 1,5 kilometer (kabelsträckning)

Arkiv: Bohusläns museums arkiv
Fynd: Inga fynd tillvaratogs